

Zsoldos Attila: A 800 éves Aranybulla

Zsoldos Attila: A 800 éves Aranybulla. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2022. 292 oldal, ISBN 978-615-5948-73-2.

Kertész Krisztina

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

Az embereket a mindennapi életükben rengeteg sztereotípiára jellemző tudásanyag, „beléjük táplált általános tudás” veszi körül. Ezek közül most csak az 1222-es évszámra szeretném irányítani az olvasóközönség figyelmét, ami érthető okokból összeforrott II. András alakjával. A mindennapok embere nyilvánvalóan sok-sok kötelező dátumot volt kénytelen elsajátítani az iskolai tanulmányai során: ezeknek mennyisége a katedrán álló tanár személyétől és az aktuális oktatáspolitikához állásától függött. Még azok közül is sokan találkoztak Katona József vagy éppen Erkel Ferenc Bánk bánjával, akik a fenti történelmi ismeretekből kimaradtak, így egy gyengének ítélt uralkodó képével találkozhattak. Ezt a klasszikus szerzőknek nem vethetjük szemére, hiszen az irodalmi/ zenei műveknek nem elsődleges célja a történelmi hitelesség visszaadása. Az általam említett évszám különleges helyet foglal el a jelenlegi magyar oktatásban, főleg a 800 éves évforduló kapcsán, de nemcsak a mai kor gyermekeinél rögzült ez a legkönnyebben, hanem a generációkkal előttünk élt emberek is hatalmas magabiztossággal fújták, még ha valódi jelentőségét sokszor nem is érzékelték. De ha ennyire közismert adatról van szó, kérdésként felmerül, hogy vajon miért is íródott az a mű, amelyet a recenzióban ajánlunk.

A kötet jelentőségét az adja, hogy bemutatja, illetve összefoglalja azokat a főbb politikai és társadalmi folyamatokat, amelyek háttérként szolgálnak az Aranybulla megjelenéséhez, illetve a későbbi, 1231-es megújításához. A politikai reformok ismertetése, valamint a társadalom- és gazdaságtörténeti elemzések során a szerző megállapítja, hogy az Aranybulla valójában II. András politikai törekvéseit állítja a középpontba, s nem a nemesség királyi hatalmat gyengítő törekvéseit tükrözi, ahogy azt a korábbi elemzők vélték. Ezáltal egy új értelmezés jött létre, amely egy olyan döntéssorozatot mutat be, ami a király saját hatalmát megszilárdította, és a nemesség különböző csoportjaival való viszonyát rendezte, szemben az eddigi elfogadott képpel, miszerint az Aranybulla a nemesség által a királyra rákényszerített kompromisszum, ami a királyi hatalom gyengeségét jelzi. Ezáltal válik világossá számunkra a könyv célja, hogy egy eddigiektől eltérő II. András-képet mutasson be,

aki már bátyja (Imre király) uralkodása idején is igényt tartott a koronára, és aki számára a kiadott oklevél csak eszköz volt a lázongó társadalmi csoportok lecsillapítására. Egyáltalán nem volt célja, hogy királyi hatalmában saját magát korlátozza. A következőkben a tárgyalt téma kapcsán felmerülő kérdéseket vetném fel, ahol ezek indokoltnak tűnnek.

A szerző, Zsoldos Attila elismert magyar történész, középkorkutató, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Kutatási területei az Árpád- és Anjou-kori Magyarország politika- és társadalomtörténete. A professzor rendkívül összeszedett és hiánypótló művet írt, hiszen új megvilágításba helyezte az Aranybullát, és így II. András is, akinek megítélése az egyik legellentmondásosabb a történelmünkben.

Az ismertetett könyv teljességgel úgy értékelhető, mint amely bemutatja Zsoldos alapos, a történelmi források átfogó vizsgálatára épülő kutatásait, és összegzi azok eredményeit az álláspontja szerinti fontosabb folyamatokat kiemelve. Összességében jól és szakmailag megkérdőjelezhetetlenül megírt könyv, amely mind a szakmai, mind a szélesebb olvasóközönség igényeit kielégítheti. Érezhetően hatalmas kutatómunka és tapasztalat van mögötte.

A könyv a forrásjegyzéken és a kronológián kívül öt fő és két kevésbé kiemelt fejezetten át, alfejezetekkel kiegészítve tárgyalja, különböző korokon átívelve az Aranybulla miértjét, történetét és a jelentőségét: II. Béla uralkodásától, II. András hatalomra jutásától kezdve, a kincstári reformokon át, egészen az Aranybulla 1231. évi megújításáig, amelyen túl utal már I. Lajos korára (1351) is.

Két kiadásban jelent meg a mű, angol nyelven és magyarul. A kiadott műveket összevetve fontos megjegyezni, hogy a magyar változatot (*A 800 éves Aranybulla*) inkább tudományos esszének lehetne értékelni – a teljesen tárgyilagos hangvétel mellett –, amelyben az eddigi tudományos kutatásainak eredményeit összegzi Zsoldos Attila, amíg az angol nyelvű könyv (*The Golden Bull of Hungary*) inkább kelt szaktudományos benyomást. Az eltérő értékelés oka, hogy a magyar nyelvű kiadásból kimaradtak a lábjegyzetek, így számos lényegi információtól megfosztják a magyar olvasót, azonban az angol megjelenésnél a lábjegyzetekkel való bővítés átfogó, láthatóan úgy tűnik, hogy teljesen a szakmabeliek számára készült. Gondolom, a jelenlegi magyar könyvkiadás lehetőségei követelték meg ezt a szerkesztésmódot, hivatkozva a közvélemény álláspontjára, miszerint „senki nem olvasna el egy lábjegyzetekkel teli írást ma Magyarországon”. A mai könyvkiadás lehetőségeivel és anyagi problémáival én is tisztában vagyok, nem kívánom ezt recenzióban részletezni.

A bevezetés első mondatában nem tűnik teljesen világosnak, miért kell kiemelni, *hogy „a magyar azon nyelvek közé tartozik, amelynek hangkészletét némi találékonyság nélkül nem lehet a latin ábécé betűivel lejegyezni”*, hiszen igaz ez a szláv nyelvekre és az angol nyelvre is.

A mű látszólagos esszészerűsége (ami feltehetőleg a laikusok számára való népszerűsítést célozza) ellenére az Előzmények fejezetben leírt rokoni kapcsolatok áttekintése inkább tudós hozzáértést feltételez az olvasó részéről. Hiába a segítő családfa rajza, a járatlan olvasó eltéved a sok “ki kivel és hogyan” leírásában. Ezt a hihetetlen pontos részletezést a mű egészén keresztül követi a szerző.

II. András hatalomért folytatott próbálkozásának és küzdelmének értelmezése napjainkig nem egyértelmű, a történelemkönyvek valószínűleg ezért nem is részletezik túlzottan. Kiemelendő az a laikusok számára valószínűsíthetően érdekes német forrás, a Kölni Királykrónika említése, amely kissé más fényben mutatja be a megszokott hatalmi harcok menetének a képét. A közvélemény tudatában úgy él, hogy a keresztes hadjáratra kapott pénzt felhasználva szervezett sereget a király (ahogy ezt a pápai levél is írja), míg a krónika szerint előbb elpazarolta a pénzt, majd sereget szervezett.

A könyvben olvashatunk a különböző korok (középkori és újkori) megítéléséről az Aranybullával kapcsolatban, ezek összevetése is hasznos, hiszen nem minden kor értékítéletével lehet tisztában az olvasó.

A könyvben be van mutatva az Aranybullának a kiadása utáni helyzet is, ami azért lényeges, mert az átlagember rendszerint csak a kiadásáról és a megújításairól kap ismertetést, a közbeeső idő valóban lényeges tényeiről nem, minthogy az Aranybulla következetes betartása nem volt szándékában a hatalomnak.

A szerző emellett külön tárgyalja a különböző oklevélváltozatok jelentős részeit.

Igazán tetszetős az a könyvírási technika, hogy amennyiben említ egy olyan tényről, ami a korábbi vagy a későbbi korokban is megesett, azt kifejti, ilyen esemény például a trónörökös megkoronázása még apja életében.

A történelemkönyvek jellemző mondata, a „királyi birtokállomány csökkenése” is magyarázatra lel Zsoldosnál, hiszen nem értelmetlen adakozásról volt szó, ahogyan ezt eddig gondolta a közvélekedés, hanem megfontolt politikai koncepcióról. A király felettes helyzetét is kifejti a szerző a zsidó és a muszlim üzletemberekkel szemben, ahogy az évenkénti új pénzverésének lehetőségét is, ami Zsoldos szerint gyakrabban nem is lehetne lehetséges. Mindezek mellett a mindenki számára legizgatóbb rész, az ellenállási záradék is pontosításra kerül a műben. Eszerint ebben nem a magát megadó király rendelkezése látható, hanem annak a királynak a képe, aki legfeljebb ennyit hajlandó megtenni a békesség érdekében, se többet, se kevesebbet. Így a királyi hatalom helyzete sem tűnik megrendülőnek, ahogy eddig gondoltuk.

A függelékben megtalálható az Aranybulla négy magyar fordítása, különböző korokból, az összehasonlítás érdekében egymás mellé helyezve az azonos szövegrészeket. A 16. századi latin átírás igazán érdekfeszítő, azonban egy átlagolvasó aligha értené, ha nem lenne mellette a magyar fordítás, így különösen hasznos ez a fajta elhelyezése a szövegeknek. Itt megjegyezném, hogy Érszegi Géza 1990-es kiadásból idézett fordítása már előbb, 1972-ben megjelent, érdemes lett volna azt a kiadást feltüntetni. Nagyon szimpatikus a források és a szakirodalom, főként az általános szakirodalom tematikus, cím szerinti elkülönítése, mivel így sokkal könnyebben tud tovább keresgélni az, aki érdeklődik a könyv egy adott része iránt. Emiatt a könyvben megtalálható fordítások eredetijének a megtalálása is sokkal egyszerűbb. Emellett a képjegyzéken belül feltüntetett Térképek rész is hasznos.

Kritikaként fogalmazható meg, hogy az Aranybulla 1222-es fordításainak alapos összegyűjtése mellett érdemes lett volna az 1231-es változtatásoknak az összegyűjtését is elvégezni, hiszen ezek esetében is fontos volna, hogy mindenki a kezében foghassa őket.

A keményfedelű könyv a maga 292 oldalával hosszabb terjedelműnek mondható, nagy gonddal összeállított, minőségi mű, emellett a szükséges részeken gazdagon illusztrált. A színes képek, térképek alkalmazása is kiemelendő, hiszen általában fekete-fehér, kis méretű képi forrásokhoz vagyunk szokva a tudományos művekben. Olvasmányos, ám nagy koncentrációt igényel az olvasó részéről, ha valóban szeretné megérteni figyelemmel követni a leírtakat. Nagyon izgalmas olvasmány, rengeteg összegyűjtött érdekes tényt közöl az adott kor viszonyairól, mint például az adományok és a kincstári reformok, amelyeket rendszerint nem szokás kifejteni, legfeljebb futólagosan tömondatokban összefoglalni. Azonban az akkori helyzet teljes megértéséhez elengedhetetlen ezen részek bővebb ismerete.

E könyv lehetőséget adhat a jelenleg meglevő közvélemény és az elfogadott oktatás átformálására, ezzel egy időben változtatva a mostani tudományosan elfogadott állításokon is. Kiemelném, hogy a magyar mű jövőbeni lábjegyzetekkel való megjelentetésén érdemes lenne elgondolkodni, mert úgy ugyanolyan széleskörű tudásanyagot kaphatnának az olvasók, mint jelenleg az angol nyelven értők. ■